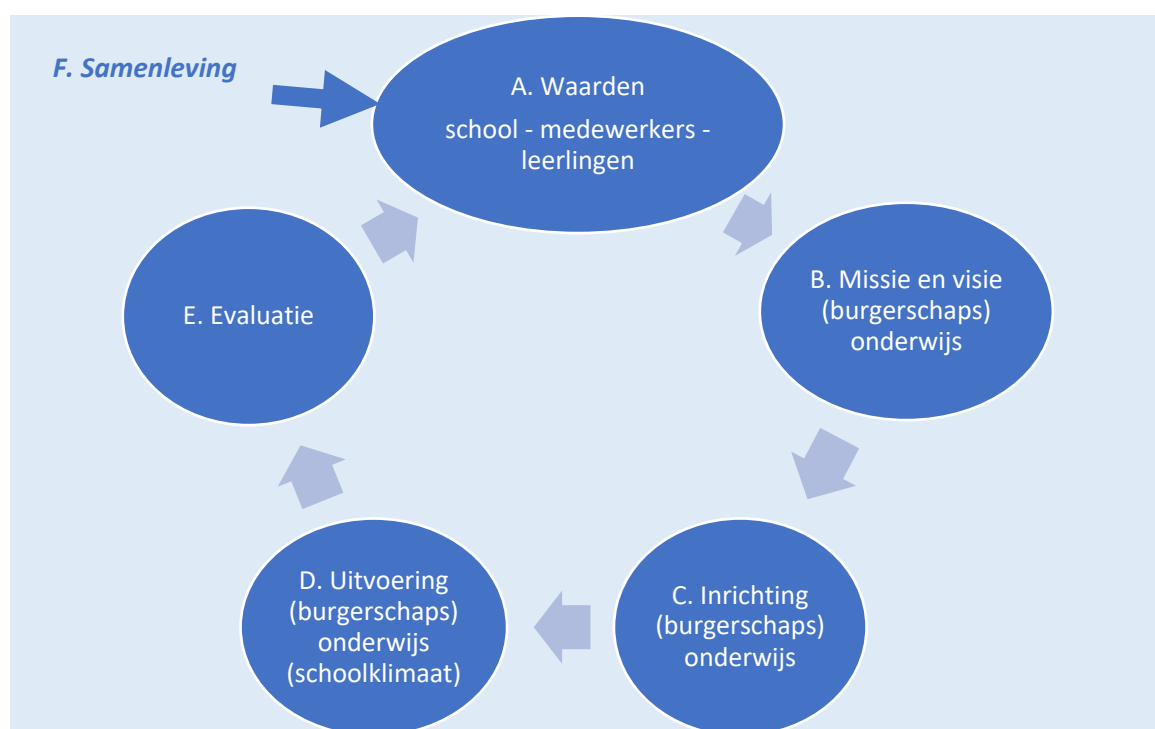

Burgerschapsbeleid Candea College Beleid en Proces 2026-2027

Beleid en Proces

Het Candea College is in 2024-2025 gestart met de herijking van haar onderwijsvisie. De school heeft daarmee het accent verlegd van de behoefte van de individuele leerling naar de leerling als individu in een gemeenschap. De waarden mensgerichtheid, nieuwsgierigheid, vertrouwen en verantwoordelijkheid zijn hierbij leidend. De school maakt een fase van transitie door en is evenals de samenleving continu in beweging. Dat geldt daarmee ook voor het onderwijs en het burgerschapsonderwijs. Daarom wordt het burgerschapsbeleid op het Candea College niet beschreven als een vaststaand beleid, maar als een proces.

Figuur 1. Proces burgerschapsbeleid in de school

De eerste fase van dit proces is in 2025 afgerond: we hebben gezamenlijk met de school gewerkt aan de herijking van onze visie op onderwijs en daarmee ook onze visie op burgerschapsonderwijs. Daarnaast is er een inventarisatie gemaakt van het burgerschapsonderwijs in de school (bijlage 2). In 2026 is de inrichting van het burgerschapsbeleid geconcretiseerd naar leerdoelen per leerfase van de leerling, passend bij de populatie van het Candea College. Dit is vastgelegd in bijlage 1 (de Candeaan!). Het voorliggende beleidsstuk beschrijft de actuele stand van zaken in schooljaar 2026-2027.

A. Waarden

Vertrouwen, mensgerichtheid, nieuwsgierigheid en verantwoordelijkheid zijn onze leidende waarden.
Vertrouwen: Wij stimuleren het vertrouwen van leerlingen en medewerkers in zichzelf, in elkaar en in hun omgeving.

Nieuwsgierigheid: Wij willen weten wat de ander motiveert en in beweging brengt. Wij stimuleren elkaar om nieuwsgierig te zijn naar elkaar en de wereld om ons heen.

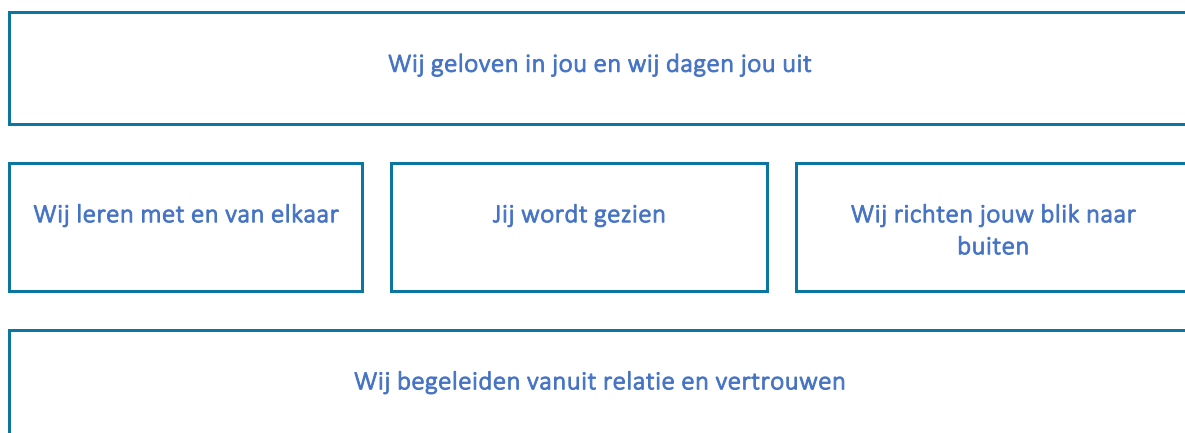
Mensgerichtheid: Wij vormen een positieve, inclusieve leeromgeving. Hierbij horen sterke, ondersteunende relaties, die zowel leerlingen als medewerkers in staat stellen met elkaar en hun omgeving samen te werken.

Verantwoordelijkheid: Leren is een gezamenlijk doel waarin school, thuis en de leerling samen optrekken. Wij stimuleren leerlingen om stap voor stap de regie te nemen over hun ontwikkeling en hun plek in de wereld.

B. Missie en visie

Het Candea College sluit zich aan bij de missie van Quadraam: “elke leerling tot leren brengen”. Daarop aanvullend hanteert het Candea College de missie: “leren doen wij samen”. Wij doen dit vanuit een positieve relatie met de leerling en met de samenleving. De samenleving verandert snel. Wij bereiden onze leerlingen voor op deze veranderingen en tegelijkertijd bieden wij een stabiele omgeving voor leerlingen. Hierdoor kunnen onze leerlingen zich ontwikkelen naar een passende plek in de samenleving waaraan zij een actieve bijdrage kunnen leveren.

Deze missie en waarden zijn door middel van [vijf bouwstenen](#) vertaald naar ons onderwijs:

C. Inrichting burgerschapsonderwijs

Wij hebben de kerndoelen van het burgerschapsonderwijs volgens drie pijlers uitgewerkt, zodat deze aansluit bij onze populatie en omgeving:

Pijler 1: De Candeaan handelt respectvol vanuit kennis over de basiswaarden van de democratische rechtstaat (SLO kerndoel 3 en 5).

Pijler 2: De Candeaan handelt respectvol vanuit kennis over een diverse (school)gemeenschap en samenleving (SLO kerndoel 2).

Pijler 3: De Candeaan handelt vanuit kennis over maatschappelijke vraagstukken en levert een actieve rol in de (school)gemeenschap (SLO kerndoel 4 en 6).

De leerlingen werken in drie fasen aan deze pijlers (zie bijlage 1 de Canderaan!)

De Canderaan!			
	Fase 1 (leerjaar 1)	Fase 2 (leerjaar 2-3)	Fase 3 (leerjaar 4-6)
Pijler 1 democratische rechtstaat			
Pijler 2 diversiteit			
Pijler 3 actieve rol gemeenschap			

Bijlage 2 beschrijft het aanbod van het burgerschapsonderwijs van het Candea College. Per kerndoel is aangegeven in welk vak en in welke onderwijsactiviteit aan het kerndoel gewerkt wordt. Onze conclusie is dat leerlingen op het Candea College aan alle kerndoelen werken. In de komende schooljaren herschikken en herordenen wij ons aanbod volgens bovenstaand schema. Hierdoor ontstaat er een doorlopende leerlijn.

D. Uitvoering burgerschapsonderwijs en schoolklimaat

Schoolklimaat

De school streeft naar een schoolklimaat waarin leerlingen zich veilig voelen en zichzelf kunnen zijn. In de cultuur van de school ligt de nadruk op betrokkenheid en de goede relatie tussen medewerkers onderling en met de leerlingen. Daarnaast dagen wij elkaar en de leerlingen uit om te leren en te ontwikkelen ('care to dare'). Leerlingen worden in de lessen, binnen en buiten de school geactiveerd in leren en in democratisch handelen. Bij de inrichting van het onderwijs hanteert de school het principe van continu leren en verbeteren in kleine realistische stappen. Met telkens weer opnieuw een behapbare aanpassing in de lessen en de begeleiding, wordt de onderwijsvisie gerealiseerd. Daarbij geldt dat 'fouten maken' mag en onvermijdbaar is. Al doende leren leerlingen en medewerkers in de school van elkaar en met elkaar. De onderwijsvisie zelf wordt door deze manier van samenwerken en leren opgebouwd. In ons pedagogisch klimaat **bieden wij ruimte waar kan en begrenzen wij waar nodig**. We werken in de school aan dit schoolklimaat aan de hand van de volgende uitgangspunten:

- Iedereen is welkom en mag, binnen de waarden en normen van de school, zijn zoals diegene wil zijn.
- Wij bieden een veilige gestructureerde omgeving en spreken elkaar op een respectvolle manier aan.
- Wij zeggen geen vervelende dingen over elkaar: niet online, niet in en niet buiten school.
- Wij leren door realistische stappen, geven elkaar constructieve feedback en wij mogen fouten maken.

De uitgangspunten en regels van de school zijn niet vrijblijvend en gelden voor iedereen: voor leerlingen, ouders (verzorgers) en medewerkers.

Implementatie burgerschapsbeleid

In 2026-2027 gaan wij door met deze tweede fase van het burgerschapsbeleid. In deze fase:

- Werken alle teams aan een doorlopende leerlijn van burgerschapsonderwijs (in vakken en in CAN-weken en buitenlesactiviteiten) volgens het model in bijlage 1. de Canderaan!
- Committeert elk team zich aan de onderstaande doelen:
 - Model gedrag: Medewerkers geven het goede voorbeeld door transparant en respectvol met elkaar om te gaan, zodat ook leerlingen dit gedrag kunnen volgen. Dit houdt in dat beslissingen duidelijk worden gecommuniceerd en dat medewerkers openstaan voor feedback;

- Communicatie: Er zijn open communicatielijnen binnen de school. Dit kan door middel van regelmatige bijeenkomsten zowel formeel als informeel, waar medewerkers hun ideeën en zorgen kunnen delen.
- Feedbackcultuur. Medewerkers creëren een cultuur waarin feedback geven en ontvangen normaal is.
- Leerlinginspraak: Elk team zorgt voor minimaal twee mogelijkheden per schooljaar voor leerlingen om feedback te geven over hun ervaringen op school (leerlingpanels).
- Conflictbeheer: De school ondersteunt medewerkers om op een constructieve manier om te gaan met conflicten.
- Projecten en activiteiten: De teams organiseren projecten in de school of buiten de school in de gemeenschap waar leerlingen samen kunnen werken aan gezamenlijke doelen.
- Viering van diversiteit: De teams organiseren evenementen waarbij verschillende culturen samenkomen en zij stimuleren de dialoog over verschillende perspectieven. Diverse feestdagen worden in de jaarkalender genoteerd, zodat we van elkaar leren wat wij vieren.

E. Evaluatie en kwaliteitszorg en professionalisering

Wij werken als volgt aan de evaluatie van het burgerschapsbeleid:

- De evaluatie van het burgerschapsbeleid vindt plaats via het reguliere kwaliteitszorgsysteem van de school. Dit is beschreven in de kwaliteitskalender van het Candea College.
- De school bestaat uit zes onderwijsteams. Alle teams organiseren sinds 2024-2025 minimaal tweemaal per jaar gesprekken met een vertegenwoordiging van leerlingen (leerlingpanels). Het team kiest een vorm die aansluit bij de belevingswereld van de leerlingen uit het team. De resultaten worden gedeeld met de leerling geleiding van de MR.
- De teamleiders voeren in de teams gesprekken over het onderwijs op school. Ook het schoolklimaat is een onderwerp dat hierin bod komt. Daarnaast voeren de teamleiders individuele gesprekken met de medewerkers in de gesprekkencyclus.
- Professionalisering in het kader van burgerschap is gericht op activerende didactiek, differentiatie en een veilig pedagogisch klimaat. Dit vanuit de gedachte dat wij leerlingen willen opleiden tot burgers die bijdragen aan de pluriforme samenleving.

F. De verbinding met ouders en partners in de samenleving

Het Candea college betreft ouders actief bij de school. Er is een oudervereniging en een ouderraad waarmee structureel overleg plaatsvindt. Verder is er contact door middel ouderavonden en driehoeksgesprekken. Ouders worden uitgenodigd om te ondersteunen bij onderwijsactiviteiten, zoals beroepsstages en beroepskeuzes. Ook vraagt het Candea College ouders om zich te conformeren aan de uitgangspunten en regels van de school. Het Candea College legt op allerlei manieren relaties met de gemeenschap buiten de school. Dat geldt voor bedrijven, het verenigingsleven en maatschappelijke instellingen. Het Candea College activeert leerlingen om zich actief in te zetten voor de samenleving.

Burgerschapsdoelen Candea College

Dit document beschrijft het burgerschapsonderwijs op het Candea College. Het dient als praktisch handvat voor teams om te bepalen welke activiteiten en invulling van can-weken zij kunnen uitvoeren, en voor vakgroepen om het burgerschapsonderwijs te integreren in het vakwerkplan. Daarnaast fungeert het document als inventarisatie van het aanbod op het gebied van burgerschapsonderwijs binnen het Candea College.

Het document is ontwikkeld op basis van de kerndoelen zoals beschreven in: *Definitieve conceptkerndoelen burgerschap en digitale geletterdheid (2025)*¹. De burgerschapsdoelen zijn herformuleerd in drie pijlers, toegespitst op het Candea College, en uitgewerkt in een doorlopende leerlijn per fase van de middelbare school. De doelen zijn actief geformuleerd, zodat teams en vakgroepen hier concreet mee aan de slag kunnen. De pijlers zijn geschreven voor de Candeaan; hiermee worden alle leerlingen en medewerkers van het Candea College bedoeld.

Burgerschap heeft samenhang met andere deelgebieden. Sommige kerndoelen worden in het vak LeBu/Maatschappijleer/Nederlands afgetekend (kerndoel 18A. Bullit 1, Kerndoel 19 A. bullit 1, kerndoel 20 A bullit 1. Alle andere kerndoelen komen bij andere vakken, can-weken, buitenschoolse activiteiten aan bod.

De drie pijlers die vanuit de kerndoelen zijn:

Pijler 1: De Candeaan handelt respectvol vanuit kennis over de basiswaarden van de democratische rechtsstaat

Pijler 2: De Candeaan handelt respectvol vanuit kennis over een diverse (school)gemeenschap/samenleving.

Pijler 3: De Candeaan handelt vanuit kennis over maatschappelijke vraagstukken en levert een actieve rol in de (school)gemeenschap/samenleving.

¹ https://slo-kerndoelen.files.svdcdn.com/production/uploads/Definitieve_conceptkerndoelen_burgerschap_en_digitale_geletterdheid.pdf?dm=1756721437#asset%3A40746%402%3Aurl

Pijler 1: De Candeaan handelt respectvol vanuit kennis over de basiswaarden van de democratische rechtsstaat (kerndoel 19 A en kerndoel 20A)

Kernwoord	Fase 1: leerjaar 1 (brugjaar)	Fase 2: leerjaren 2 en 3	Fase 3: leerjaren 4, 5 en 6
Democratische waarden	1.1 De Candeaan herkent wat de democratische waarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit zijn. Bovendien kan de Candeaan uitleggen wat het belang is van (school)regels.	1.2 De Candeaan benoemt de betekenis van vrijheid, gelijkheid en solidariteit en herkent voorbeelden van hoe deze waarden in praktijk onder druk staan, ook wereldwijd. Daarbij let de Candeaan op de rol van de grondwet, internationale afspraken en mensenrechten.	1.3 De Candeaan onderzoekt hoe opvattingen over vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit zijn veranderd. En bekijkt wat die betekenissen voor problemen van nu. Daarbij let de Candeaan op de rol van de grondwet, internationale afspraken en mensenrechten.
Inspraak en besluitvorming	2.1 De Candeaan leert in en buiten de les deelnemen aan een overleg, planning, discussie in een groep.	2.2 De Candeaan vergelijkt verschillende vormen van inspraak en besluitvorming op school en in de samenleving. En weet hoe die daar een onderdeel van kan zijn.	2.3 De Candeaan reflecteert over hoe besluiten worden genomen op school, in de samenleving en in de politiek. De Candeaan kijkt naar hoe het proces verloopt en naar de resultaten. Daarin gaat de Candeaan respectvol om met iedereen die onderdeel is van het besluitvormingsproces.
Respectvol communicatie	3.1 De Candeaan oefent in respectvol communiceren, offline en online.	3.2 De Candeaan communiceert respectvol en reflecteert op het eigen handelen in relatie tot anderen.	
	Activiteiten: - Mentorles - Leerlingpanel - Respectdag - Sociale Vorming - Brugklaskamp	Activiteiten: - Mentorles - Leerlingpanel - LOB & stage - Prodemos Den Haag (mavo 3)	Activiteiten: - Mentorles - Leerlingpanel - LOB & stage - 't Can - Op weg naar het lagerhuis - MEP - Canweek 1: burgerschap (vwo 4) - Prodemos Den Haag (havo 4) - Prodemos Gemeentehuis (havo 4 – vwo 5)

Pijler 2: De Candeaan handelt respectvol vanuit kennis over een diverse (school)gemeenschap/samenleving. (Kerndoel 19B)

Kernwoord	Fase 1: leerjaar 1 (brugjaar)	Fase 2: leerjaren 2 en 3	Fase 3: leerjaren 4, 5 en 6
Diversiteit	4.1 De Candeaan herkent en benoemt basisvormen van diversiteit (zoals afkomst, geslacht, handicap, geloof, seksuele gerichtheid) en kan simpele voorbeelden geven uit de eigen leefwereld.	4.2 De Candeaan beschrijft en verklaart hoe diverse kenmerken een rol spelen in de samenleving en in relaties tussen mensen en kan verschillen en overeenkomsten bewust onder woorden brengen.	4.3 De Candeaan analyseert diversiteitsvraagstukken in maatschappelijke contexten en kan voorbeelden en onderbouwd met elkaar respectvol bespreken.
Eigen identiteit	5.1 De Candeaan reflecteert eenvoudig op de eigen identiteit en kan beschrijven welke kenmerken bij hem/haar passen en herkent dat anderen andere ervaringen en perspectieven kunnen hebben.	5.2 De Candeaan vergelijkt de eigen identiteit met die van anderen en kan aangeven hoe perspectieven verschillen en stelt vaker bewust het eigen oordeel uit en kan dit uitleggen.	5.3 De Candeaan reflecteert op de eigen identiteit, keuzes en vooroordelen en kan beoordelen hoe het eigen perspectief, eigen ervaring of achtergrond het gedrag van zichzelf en anderen beïnvloedt.
Oordeelsvorming	6.1 De Candeaan herkent en benoemt stereotypering, discriminatie en uitsluiting in eenvoudige situaties en begrijpt dat gelijkwaardig omgaan met elkaar belangrijk is.	6.2 De Candeaan legt uit hoe stereotypering en discriminatie ontstaan en welke gevolgen ze kunnen hebben en kan argumenten geven voor het belang van gelijkwaardigheid in school en samenleving.	6.3 De Candeaan analyseert hoe stereotypering en discriminatie ontstaan, evalueert de gevolgen voor individuen en groepen, en onderbouwt met voorbeelden, eigen mening en eigen argumentatie het belang van gelijkwaardigheid in school en samenleving.
	Activiteiten: - Paarse vrijdag - Diversity Club - Respectdag - SOVO - OL Restart (mhv1)	Activiteiten: - Paarse vrijdag - Diversity Club - Seksuele voorlichting (hv3)	Activiteiten: - Paarse vrijdag - Diversity Club -

Pijler 3: De Candekaan handelt vanuit kennis over maatschappelijke vraagstukken en levert een actieve rol in de (school)gemeenschap/samenleving. (Kerndoel 20b)

Kernwoord	Fase 1: leerjaar 1 (brugjaar)	Fase 2: leerjaren 2 en 3	Fase 3: leerjaren 4, 5 en 6
Maatschappelijke actoren	7.1 De Candekaan verkent hoe groepen en organisaties invloed hebben op de samenleving en hoe ze een bijdragen kunnen leveren.	7.2 De Candekaan legt uit hoe personen bijdragen aan de samenleving leveren en noemt voorbeelden van initiatieven of organisaties in de eigen omgeving.	7.3 De Candekaan analyseert hoe personen en organisaties maatschappelijke verandering sturen, en kan verbanden leggen tussen historische, politieke en sociale factoren die invloed hebben op rollen en verantwoordelijkheden van personen.
Maatschappelijke vraagstukken	8.1 De Candekaan verkent actuele maatschappelijke en duurzaamheidsproblemen en kan voorbeelden noemen uit het nieuws, school of eigen leven.	8.2 De Candekaan kan voorbeelden van maatschappelijke en duurzaamheidsvraagstukken noemen, oorzaken en gevolgen beschrijven, en kan verschillende perspectieven verkennen en uitleggen.	8.3 De Candekaan onderzoekt maatschappelijke of duurzaamheidsvraagstukken met behulp van feiten, belangen en mogelijke oplossingen, en beoordeelt welke opties haalbaar, effectief en duurzaam zijn.
Initiatief nemen.	9.1 De Candekaan neemt deel aan maatschappelijke initiatieven op school of omgeving en merkt dat keuzes invloed hebben op anderen.	9.2 De Candekaan neemt verantwoordelijkheid in groep of school, kan uitleggen waarom dat belangrijk is. Bovendien denkt de Candekaan na over de eigen bijdrage aan de samenleving.	9.3 De Candekaan reflecteert op eigen idealen, overtuigingen en maatschappelijke betrokkenheid, en formuleert manieren waarop de Candekaan nu én in de toekomst persoonlijk kan bijdragen aan een betere samenleving.
	Activiteiten: - Schrijfactie Write for Right (Amnesty International) - Buitenschools leren - Kerstacties voor goede doelen	Activiteiten: - Schrijfactie Write for Right (Amnesty International) - Kikarun - MDT - Buitenschools leren - Kerstacties voor goede doelen - Profielactiviteiten	Activiteiten: - MDT - Buitenschools leren - Kerstacties voor goede doelen - Projecten O&O - Profielactiviteiten

Bijlage 2: Inventarisatie burgerschapsaanbod Candea College 2024 -2025

Deze bijlage omvat de inventarisatie van het burgerschapsonderwijs van het Candea College vanaf het schooljaar 2024-2025. Elke drie jaar, dus weer vanaf schooljaar 2027-2028, vindt er een nieuwe inventarisatie plaats. De nieuwe inventarisatie zal op basis van de doorlopende leerlijn 'de Candeaan!' (zie bijlage 1) plaatsvinden. De onderliggende inventarisatie is gedaan op basis van de conceptkerndoelen uitgegeven door het SLO in maart 2024. Het SLO geeft de volgende zes kerndoelen voor het voortgezet onderwijs, aangevuld met de doelzin die ook gegeven is door het SLO:

1. **Schoolcultuur:** De school zorgt voor een democratische cultuur.
2. **Diversiteit:** De leerling handelt respectvol vanuit kennis over een diverse samenleving.
3. **Democratische waarden:** De leerling geeft aan hoe diens handelen verbonden is met democratische waarden.
4. **Maatschappelijke betrokkenheid:** De leerling verkent verschillende mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving.
5. **Democratische betrokkenheid:** De leerling verkent hoe die democratisch handelen binnen de democratische rechtsstaat kan vormgeven.
6. **Maatschappelijke vraagstukken:** De leerling weegt af welke mogelijkheden die heeft om ten aanzien van maatschappelijke vraagstukken te handelen.

De kerndoelen met bijgevoegde doelzin zijn in veel gevallen nog erg ruim omschreven en een precieze invulling van deze doelen lijkt onduidelijk. Het SLO heeft in het document "Conceptkerndoelen burgerschap onderbouw voortgezet (speciaal) onderwijs" aangegeven waar deze doelen over gaan en waaraan een school kan denken bij de invulling daarvan. Een verwijzing naar dit document kunt u vinden in de voetnoten.¹

Inventarisatie

De inventarisatie wordt gekaderd aan de hand van de zes conceptkerndoelen beschreven door het SLO. Dit wordt per kernconceptdoel gedaan vanuit vakinhoud, vakoverstijgende en/of curriculum-overstijgende projecten en aanbod in de Can-weken. Maatwerk is wel meegenomen, maar daar zijn geen noemenswaardige resultaten uit gekomen.

Wat sterk naar voren komt, is dat er veel verantwoordelijkheid wordt gevoeld voor burgerschapsdoelen en dat deze ook wordt genomen in verschillende vakgroepen en teams. Er wordt daarom al veel gedaan, maar verschillend per team en per vakgroep. Zo wordt er in het ene team tijdens Can-weken een ruim aanbod gegeven, maar bij een ander team anders of minder aanbod. Daarnaast kunnen vakgroepen elkaar ook nog ondersteunen. Bijvoorbeeld: bij het vak Nederlands wordt er veel gedaan rond politieke partijen en maatschappelijke vraagstukken, terwijl het vak maatschappijleer hier geen bijdrage aan levert.

Deze inventarisatie is gebaseerd op de organisatiestructuur met acht onderwijsteams. Vanaf 2025-2026 werkt de school in zes onderwijsteams. In de doorlopende leerlijn 'de Candeaan!' die in 2025-2026 is opgeleverd, zal de doorlopende leerlijn niet meer worden gekoppeld aan het onderwijsteam van de leerling, maar aan de ontwikkelfase van de leerling.

Kerdoel 1 Schoolcultuur

De school zorgt voor een democratische cultuur.

Het gaat bij kerndoel 1 om de cultuur die de school heeft, expliciet gemaakt in de structuur die het heeft in visie en beleidsplannen. Vooral op het gebied van visie en beleid realiseert het Candea College zich dat het hier nog stappen in kan maken.

Zorgen voor een veilige schoolomgeving met aandacht voor diversiteit en inclusie;
In algemene zin is er op het Candea College aandacht voor diversiteit en inclusie. Er worden verschillende activiteiten aangeboden waarop deze thema's aan bod komen. Dit gebeurt voornamelijk op eigen initiatief van docenten en leerlingen. Zo is er een Diversity Club die verschillende activiteiten organiseert. Op Paarse Vrijdag wordt actief diversiteit uitgedragen en besproken, en dit komt waar mogelijk terug in het lesaanbod, zoals in teksten die tijdens taalvakken worden besproken. Daarnaast wordt er in de eerste klas het vak sociale vaardigheden aangeboden waar leerlingen verschillende omgangsvormen bespreken en ook het gesprek over inclusie en diversiteit aangaan.
Aanbieden van activiteiten die de betekenis van democratische waarden laten zien;
Op het Candea College worden er naast het vak maatschappijleer en levensbeschouwing verschillende activiteiten georganiseerd die de democratische waarden uitdragen. Het gelijkheidsbeginsel is bij het punt diversiteit en inclusie al behandeld. Daarnaast worden er bij havo/vwo veel activiteiten georganiseerd rond de democratische rechtsstaat en het leveren van een maatschappelijke bijdrage.
Stimuleren van kritische denkvaardigheden, morele en ethische oordeelsvorming en het offline en online respectvol communiceren daarover;
Op het Candea College wordt er verantwoordelijkheid gevoeld voor het aanleren van kritische denkvaardigheden en oordeelsvorming. Discussiëren en debatteren krijgen bij de taalvakken veel aandacht. Ook tijdens de vakken levensbeschouwing en maatschappijleer worden leerlingen uitgedaagd een eigen mening te vormen op basis van culturele en maatschappelijke vraagstukken. Leerlingen krijgen op verschillende momenten gedurende hun schoolcarrière uitleg over de risico's van de online omgeving. Zowel tijdens de lessen basisvaardigheden digitale geletterdheid, tijdens de verschillende activiteitenweken (can-weken) en staat het opgeschreven in het online pestprotocol gegeven op de website van het Candea College.
Samen met leerlingen vormgeven van een democratische cultuur;
Het Candea College heeft een leerlingenparlement ('t Can). Zij zijn de spreekbuis van de leerlingen om bij te dragen aan de toekomst van het Candea College. Op dit moment wordt dit leerlingenparlement voornamelijk vertegenwoordigd vwo bovenbouw leerlingen zijn. Een bredere inspraak vanuit alle leerlingendelegaties is een speerpunt van het Candea College. Leerlingen worden op het Candea College betrokken bij evaluaties, bijvoorbeeld van de maatwerklessen die zij hebben gevolgd en is het onderdeel van de gesprekscyclus van de medewerkers van het Candea College.

Aandacht besteden aan actualiteit en maatschappelijke vraagstukken in samenhang met verschillende leergebieden.

In het aanbod van de verschillende maatschappelijke vakken wordt er gebruik gemaakt van actuele maatschappelijke vraagstukken. Aandacht voor de actualiteit kan beter, maar daar wordt aan gewerkt.

Daarnaast voelt het Candea College de verantwoordelijkheid om een bijdrage te leveren aan maatschappelijke vraagstukken. De vakken geven hier aandacht aan en tijdens projecten, Canweken en het faciliteren van de maatschappelijke dienstdtijd willen ze een bijdrage leveren aan oplossingen.

Kerdoel 2 Diversiteit

De leerling handelt respectvol vanuit kennis over een diverse samenleving.

- Kennis over hoe de grondwet diversiteit in geloofs- en levensovertuiging, politieke voorkeur, afkomst, gender, seksuele oriëntatie en beperkingen beschermt;
- Kennis over hoe de grondwet discriminatie en racisme afwijst;
- Reflecteren op het eigen gedrag in situaties die discriminerend of stereotyperend zijn;
- Verkennen van en reflecteren op de eigen offline en online identiteit in relatie tot anderen;
- In gedrag rekening houden met ervaringen en perspectieven van anderen.

Op het Candea College komt het gelijkheidsbeginsel meerdere keren aan bod. Het vormt een belangrijk onderdeel van gesprekken over inclusie en diversiteit binnen de school, maar ook binnen het curriculum van diverse vakken.	MH V1	HV 23	HB B	VB B	MO B	MB B	BB KB OB	BB KB BB
Vakinhoud								
Sociale vaardigheden <i>Het vak sociale vaardigheden richt zich op het aanleren van omgangsvormen en communicatie. Hierbij worden thema's behandeld zoals diversiteit, hoe mensen verschillende overtuigingen hebben, hoe je daar mee omgaat en de vraag: hoe communiceer je zowel offline als online?</i>	X ²	X			X		X	
Levensbeschouwing <i>In het vak levensbeschouwing wordt aandacht besteed aan de identiteitsontwikkeling van leerlingen en de verschillen tussen hen. Thema's zoals "Wie ben ik?", wereldreligies, huis vs. thuis, protestmuziek en ethiek komen uitgebreid aan bod.</i>	X	X			X		X	
Maatschappijleer <i>In de bovenbouw van alle niveaus richt het vak maatschappijleer zich onder andere op de ontwikkeling van persoonlijke waarden en normen, en hoe deze zich verhouden tot anderen en de Nederlandse samenleving. Er wordt specifiek aandacht besteed aan het respecteren van verschillen, de grondwet en diversiteit.</i>			X	X		X		X
Mens en Maatschappij <i>In het vak mens en maatschappij worden verschillende maatschappelijke vraagstukken vanuit diverse perspectieven belicht. Ook</i>							X	

<i>diversiteit, migratie en inkomensverschillen zijn onderwerpen die hier aan bod komen.</i>								
Geschiedenis <i>Bij het vak geschiedenis wordt het ontstaan van de grondwet besproken, met speciale aandacht voor momenten in de geschiedenis waar diversiteit en inclusie niet vanzelfsprekend waren, en de gevolgen daarvan.</i>	X	X	X	X	X	X		
Aardrijkskunde <i>In aardrijkskunde staat de sociale geografie van verschillende landen centraal. Hier komen de verschillen tussen arm en rijk duidelijk naar voren, maar ook hoe diversiteit in andere landen een rol speelt. Migratie en andere culturen vormen eveneens belangrijke thema's.</i>	X	X	X	X	X	X		X
Biologie <i>In biologie wordt biologische diversiteit besproken en vertaald naar onderwerpen zoals de LHBTIQ+ gemeenschap. De focus ligt op de vraag waar biologische verschillen en culturele constructen elkaar raken.</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
Taalvakken <i>Bij de taalvakken wordt gestreefd naar het gebruik van maatschappelijk betrokken teksten, waarin het thema diversiteit een belangrijke rol speelt.</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
Engels/Duits/Frans/Spaans <i>Naast taalvaardigheid wordt in de vreemde talen veel aandacht besteed aan de cultuur van het betreffende land. Bij Spaans is er bovendien verdiepende maatwerkmogelijkheden, specifiek gericht op de Spaanse cultuur.</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
Projecten:								
Internationalisering <i>Tijdens de projecten en uitwisselingen binnen het thema Internationalisering maken leerlingen kennis met verschillende culturen en landen. Hierbij ontdekken zij hoe diversiteit en democratische waarden elders kunnen verschillen en leren ze samenwerken met mensen uit andere culturen.</i>			X		X	X	X	X

Diversity Club <i>Het Candea College heeft een eigen Diversity Club, die activiteiten organiseert om de school inclusiever te maken en ervoor te zorgen dat iedereen zich welkom voelt.</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
Paarse vrijdag <i>Op Paarse Vrijdag wordt er op het Candea College uitgebreid stilgestaan bij het steunen van de LHBTIQ+ gemeenschap. De Diversity Club organiseert activiteiten, docenten dragen paars om hun steun te betuigen, en er wordt tijdens de lessen extra aandacht besteed aan dit thema.</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
Can-week:								
Seksdag <i>Tijdens de seksdag worden leerlingen van havo/vwo 3 uitgedaagd om te praten over seks en relaties. Seksuele voorlichting en relationele vorming staan centraal, maar ook diversiteit komt uitgebreid aan bod.</i>		X						
Mediawijsheid <i>In het project mediawijsheid, aangeboden aan havo/vwo 3, worden de gevaren van sociale media besproken en leren leerlingen wat ze wel of niet moeten geloven op het internet.</i>		X						
Free Future School <i>Hier worden verschillende workshops gegeven die draaien om diversiteit, migratie, mensenrechten, acceptatie, vrijheid van meningsuiting, veiligheid, seksuele vrijheid en economische vrijheid.</i>					X			
Chris Voorkom <i>Een organisatie die samen met leerlingen thema's bespreekt rondom diversiteit en inclusie.</i>						X		

Kerdoel 3 Democratische waarden

De leerling geeft aan hoe diens handelen verbonden is met democratische waarden.

- kennis over de ontwikkeling en de betekenis van de democratische waarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit;
- kennis over het belang van de grondwet, kinder- en mensenrechten en internationale verdragen ter bescherming van vrijheid, gelijkheid en solidariteit;
- onderzoeken van de grenzen aan vrijheid, gelijkheid en solidariteit op individueel, collectief en planetair niveau;
- bevragen van morele en ethische perspectieven op rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid;
- reflecteren op de effecten van het eigen handelen op de omgeving en het welzijn van anderen, nu en in de toekomst.

Kennis over de democratische waarden en het reflecteren daarop vindt op het Candea College uit zich primair in de maatschappelijke vakken. Maar wordt waar het kan ook aangeboden waar het aansluit bij andere vakken. Daarnaast durft het Candea College zich uit te spreken dat het de democratische waarden van Nederland ondersteund en ten volste uitdraagt.	MH V1	HV 23	HB B	VB B	MO B	MB B	BB KB OB	BB KB BB
Vakinhoud								
Levensbeschouwing <i>Het vak levensbeschouwing begint met het verkennen van de persoonlijke identiteit van de leerlingen, en maakt vervolgens de vertaalslag naar hoe zij zich verhouden tot de Nederlandse samenleving. Hier komen de democratische waarden naar voren.</i>	X	X			X		X	
Maatschappijleer <i>Waar levensbeschouwing eindigt, begint maatschappijleer. Dit vak onderzoekt ook hoe de leerling zich verhoudt tot de Nederlandse samenleving, maar biedt daarnaast meer context. Wat zijn de wetten en waarom zijn ze belangrijk? Welke maatschappelijke kwesties spelen er?</i>			X	X		X		X
Geschiedenis <i>In het vak geschiedenis leren leerlingen over het ontstaan van democratische waarden. Ook krijgen ze inzicht in de gevaren die ontstaan wanneer deze waarden ontbreken.</i>	X	X	X	X	X	X		

Mens en Maatschappij <i>Leerlingen van de niveaus en jaarlagen bk1, b2 en k2 volgen het vak mens en maatschappij in plaats van geschiedenis en aardrijkskunde. Hier worden thema's als staatsvorming, democratie en macht behandeld vanuit een historische, economische en geografische context.</i>							X	
Aardrijkskunde <i>In aardrijkskunde worden democratische waarden in een mondiale context geplaatst. Thema's zoals diversiteit, identiteit en mensenrechten komen aan bod, evenals vrede en conflicten waarbij democratische waarden worden verdedigd.</i>	X	X	X	X	X	X		X
Nederlands <i>Bij het vak Nederlands leren leerlingen standaard om te discussiëren. Dit vormt een belangrijk onderdeel van hun ontwikkeling in het debat over maatschappelijke en democratische kwesties.</i>		X	X	X	X	X		X
Projecten:								
Internationalisering <i>Leerlingen van het Candea College kunnen deelnemen aan verschillende internationaliseringsprojecten, gefinancierd door Erasmus+. Deze projecten brengen Europese leerlingen met elkaar in contact. Door middel van uitwisselingen, excellentiestages of projecten zoals AMIEKJO, leren zij over verschillende culturen, waarden en normen, en krijgen ze de kans mensen te ontmoeten die in die culturele contexten zijn opgegroeid.</i>			X		X	X	X	X
Can-week								
Project burgerschap Can-week VWO 4 <i>Tijdens de eerste Can-week van het vierde jaar vwo verdiepen de leerlingen zich in de democratische rechtsstaat van Nederland. Ze brengen een bezoek aan Den Haag en de rechtbank in Arnhem. Daarnaast richten de leerlingen hun eigen politieke partijen op en werken toe naar verkiezingen.</i>				X				

Kerdoel 4 Maatschappelijke betrokkenheid

De leerling verkent verschillende mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving.

Kennis over taken, rollen, rechten en plichten van burgers in de samenleving;

- Onderzoeken welke middelen kunnen worden ingezet om individueel en collectief bij te dragen aan maatschappelijke veranderingen;
- Onderzoeken van de rol en betekenis van maatschappelijke initiatieven, bewegingen en organisaties;
- Benoemen en waarderen van de eigen bijdrage aan de samenleving in dagelijkse situaties;
- Afwegingen maken van de eigen mogelijkheden om maatschappelijke betrokkenheid vorm te geven.

Het Candeia College erkent zijn rol in het ondersteunen van leerlingen bij hun maatschappelijke betrokkenheid. Dit komt terug in verschillende vakken, maar ook via projectmatig werken waarbij leerlingen leren hoe ze een positieve bijdrage kunnen leveren aan de samenleving.	MH V1	HV 23	HB B	VB B	MO B	MB B	BB KB OB	BB KB BB
Vakinhoud								
Levensbeschouwing <i>Levensbeschouwing gaat, naast identiteitsvorming en het spreken over identiteit en verschillen tussen mensen, ook in op actuele maatschappelijke vraagstukken. De centrale vraag is hoe leerlingen deze vraagstukken ervaren en welke invloed ze op hen hebben.</i>	X	X			X		X	
Maatschappijleer <i>Bij maatschappijleer leren leerlingen maatschappelijke vraagstukken te herkennen en te bespreken. Het draait om het inzicht dat er verschillende standpunten kunnen bestaan, en het vermogen om deze te bekijken vanuit economische, politieke, persoonlijke en sociale perspectieven.</i>			X	X		X		X
Aardrijkskunde <i>Aardrijkskunde besteedt veel aandacht aan maatschappelijke problemen zoals huisvesting, inkomensverschillen, klimaatverandering en duurzaamheid. Daarnaast wordt onderzocht hoe deze problemen worden aangepakt.</i>	X	X	X	X	X	X		X

Mens en Maatschappij <i>In het vak mens en maatschappij worden aardrijkskunde, geschiedenis en economie gecombineerd door thema's uit deze vakken gezamenlijk te behandelen. Veel van de besproken thema's zijn actuele maatschappelijke problemen.</i>							X	
O&O (Keuzevak hv2-3, havo bb en vwo bb) <i>Bij het vak onderzoeken en ontwerpen (O&O) worden leerlingen uitgedaagd om kritisch te kijken naar de wereld vanuit een technische invalshoek. Projecten raken aan maatschappelijke vraagstukken zoals leefbaarheid, duurzaamheid, mobiliteit en huisvesting in de stad van 2050.</i>	X	X	X	X				
Projecten:								
LO2 evenement <i>Elk jaar lopen leerlingen van mavo 3 een sponsorloop om geld in te zamelen voor een goed doel.</i>						X		
Inzameling voedselbanken kerst <i>Voor de kerstvakantie wordt leerlingen gevraagd om een bijdrage te leveren aan de voedselbank.</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
Maatschappelijke dienstdienst ³ <i>Het Candea College faciliteert de maatschappelijke dienstdienst (MDT). Leerlingen kunnen in 80 uur een project uitvoeren waarin ze iets goeds doen voor anderen of de samenleving. Hierbij ontwikkelen ze hun eigen talenten en komen ze in betekenisvolle ontmoetingen terecht. De school geeft voorlichting en faciliteert deze projecten op het schoolterrein.</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
Hope XXL <i>Onderdeel van de maatschappelijke dienstdienst is het project Hope XXL. Kinderen uit de Liemers kunnen hieraan deelnemen om bij te dragen aan een betere wereld. Deze organisatie helpt bij het uitvoeren van MDT-projecten.</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
Vergroenen schoolplein	X	X	X	X				

<i>In het schooljaar 2023-2024 is gestart met het vergroenen van het schoolplein van de locatie Saturnus. Leerlingen helpen hieraan mee, bijvoorbeeld door tegels te verwijderen. Ook voor de locatie Eltensestraat zijn er plannen om het schoolplein te vergroenen.</i>								
Can-week:								
<i>Can week 2 thema gehandicaptenzorg MH1 Tijdens de tweede Can-week gaan leerlingen van het eerste jaar mavo/havo onderzoeken hoe het is om te leven met een handicap. Ze ervaren dit door middel van praktijkoefeningen, luisteren naar sprekers en doen zelf onderzoek.</i>	X							
<i>MDT project havo/vwo 2 In de tweede Can-week van havo/vwo 2 dragen leerlingen een project in het kader van de Maatschappelijke Diensttijd, waarmee zij voldoen aan de vereisten voor de MDT.</i>		X						

Kerdoel 5 Democratische betrokkenheid

De leerling verkent hoe die democratisch handelen binnen de democratische rechtsstaat kan vormgeven.

- Uitleggen hoe in een democratische rechtsstaat macht en invloed over parlement, regering en onafhankelijke rechtsspraak zijn verdeeld;
- Vergelijken en beoordelen van verschillende vormen van inspraak en besluitvorming in de samenleving;
- Communiceren op een respectvolle wijze;
- Leren omgaan met de wensen en de stem van de minderheid in besluitvormingsprocessen;
- Reflecteren op proces en uitkomsten van inspraak en besluitvorming in de schoolomgeving.

Op het Candea College wordt de kennis over democratische waarden en reflectie hierop vooral aangereikt tijdens de maatschappelijke vakken. Ook het vak Nederlands speelt een belangrijke rol in het bevorderen van de democratische betrokkenheid van de leerlingen. Daarnaast zijn er diverse projecten en wordt er tijdens de Can- weken specifiek aandacht besteed aan deze thema's.	MH V1	HV 23	HB B	VB B	MO B	MB B	BB KB OB	BB KB BB
Vakinhoud								
Maatschappijleer <i>Maatschappijleer leert bij uitstek hoe de leerling nu en wanneer diegene 18 jaar is zijn of haar democratische positie in de samenleving kan inzetten. Daarnaast wordt er ook geoefend met meningsvorming en argumentatie met betrekking tot maatschappelijke thema's.</i>			X	X		X		X
Geschiedenis <i>In het vak Geschiedenis leren leerlingen over het ontstaan van democratische waarden. Ook krijgen ze inzicht in de gevaren die ontstaan wanneer deze waarden ontbreken.</i>	X	X	X	X	X	X		
Aardrijkskunde <i>In Aardrijkskunde worden democratische waarden in een mondiale context geplaatst. Thema's zoals diversiteit, identiteit en mensenrechten komen aan bod, evenals vrede en conflicten waarbij democratische waarden worden verdedigd.</i>	X	X	X	X	X	X		X
Mens en Maatschappij <i>Leerlingen van de niveaus en jaarlagen bk1, b2 en k2 volgen het vak Mens en Maatschappij in plaats</i>							X	

van Geschiedenis en Aardrijkskunde. Hier worden thema's als staatsvorming, democratie en macht behandeld vanuit een historische en geografische context.								
Nederlands havo/vwo <i>Het vak Nederlands richt zich expliciet op discussiëren, debatteren en het formuleren van eigen standpunten. Aan het einde van het derde leerjaar voeren alle leerlingen een Lagerhuisdebat uit. In het vierde jaar richten leerlingen hun eigen politieke partijen op. Ze schrijven hun standpunten op, verdedigen die, en proberen via verkiezingen de winst te behalen.</i>		X	X	X				
Nederlands VMBO discussies <i>In de bovenbouw van de mavo en BB/KB bereiden leerlingen discussies voor en voeren deze uit als onderdeel van hun lesprogramma.</i>						X		X
Projecten:								
't Can <i>Het leerlingenparlement 't Can biedt leerlingen de kans om mee te denken over de toekomst van de school. Het is bedoeld voor de hele school, maar wordt momenteel vooral gevolgd door de bovenbouw van het vwo.</i>				X				
Op weg naar het Lagerhuis <i>Elk jaar neemt het Candea College deel aan het Lagerhuisdebat, met veel succes. Leerlingen uit de bovenbouw van havo en vwo kunnen zich aanmelden en worden getraind in de debatstijl van het Lagerhuis. Uiteindelijk doen zij mee aan regionale debatten en mogelijk ook aan de landelijke competitie.</i>			X	X				
Model European Parlement <i>Leerlingen uit het vijfde jaar van het vwo kunnen deelnemen aan het Model European Parliament (MEP). Zij worden getraind om een Europees Parlement te vormen en gaan vervolgens de strijd aan met andere scholen binnen de provincie, en mogelijk op nationaal niveau.</i>				X				
Can-week:								

Project burgerschap CAN week VWO 4 <i>Tijdens de eerste Can-week van het vierde jaar vwo verdiepen de leerlingen zich in de democratische rechtsstaat van Nederland. Ze brengen een bezoek aan Den Haag en de rechtbank in Arnhem. Gedurende de overige dagen richten ze politieke partijen op en werken toe naar eigen verkiezingen.</i>				X				
--	--	--	--	---	--	--	--	--

Kerdoel 6 Maatschappelijke vraagstukken

De leerling weegt af welke mogelijkheden die heeft om ten aanzien van maatschappelijke vraagstukken te handelen.

- Analyseren welke belangen en perspectieven een rol spelen binnen actuele, maatschappelijke en planetaire vraagstukken;
- Uitdrukken van persoonlijke idealen en opvattingen;
- Reflecteren hoe de eigen identiteit en waarden het handelen kunnen beïnvloeden;
- Verkennen welke individuele en collectieve bijdragen aan oplossingen mogelijk zijn.

Op het Cande College worden maatschappelijke vraagstukken op verschillende momenten en manieren behandeld. Vakdocenten voelen de verantwoordelijkheid om deze kwesties in hun lessen aan bod te laten komen. Daarnaast worden ze ook projectmatig en tijdens de Can-weken besproken.	MH V1	HV 23	HB B	VB B	MO B	MB B	BB KB OB	BB KB BB
Vakinhoud								
Levensbeschouwing <i>Levensbeschouwing richt zich niet alleen op identiteitsvorming en gesprekken over identiteit en verschillen tussen mensen, maar ook op actuele maatschappelijke vraagstukken. De focus ligt op hoe leerlingen deze ervaren en welke invloed dit op hen heeft.</i>	X	X			X	X	X	
Maatschappijleer <i>Bij maatschappijleer leren leerlingen maatschappelijke vraagstukken te herkennen en bespreken. Ze leren verschillende standpunten in te nemen en deze te benaderen vanuit economische, politieke, persoonlijke en sociale perspectieven.</i>			X	X			X	X
Mens en maatschappij In het vak M&M worden aardrijkskunde, geschiedenis en economie gecombineerd. Thema's zoals huisvesting, inkomensverschillen en klimaatverandering komen uitgebreid aan bod. Het vak richt zich op actuele maatschappelijke problemen.							X	
Aardrijkskunde <i>In aardrijkskunde wordt veel aandacht besteed aan thema's zoals huisvesting, inkomensverschillen, klimaatverandering en duurzaamheid. Leerlingen</i>								

<i>onderzoeken hoe deze problemen worden aangepakt en welke oplossingen er zijn.</i>								
Nederlands <i>In het vak Nederlands wordt op alle niveaus aandacht besteed aan discussies en debatten. Hoewel de intensiteit en structuur verschillen per niveau, worden leerlingen altijd uitgedaagd om hun eigen standpunt te verdedigen en andere perspectieven te overwegen.</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
Vreemde talen <i>De vreemde talen gebruiken teksten die aansluiten bij maatschappelijke vraagstukken. Daarnaast wordt actualiteit ingezet om de leerstof dichter bij de belevingswereld van de leerlingen te brengen.</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
O&O (Keuzevak hv2-3, havo bb en vwo bb) <i>Bij het vak onderzoeken en ontwerpen (O&O) worden leerlingen gestimuleerd om kritisch te kijken naar de wereld, met name vanuit een technische invalshoek. Projecten zijn gericht op maatschappelijke vraagstukken, zoals de toekomst van steden in 2050 met aandacht voor leefbaarheid, duurzaamheid, mobiliteit en huisvesting.</i>	X	X	X	X				
Projecten:								
Young Solar Challenge <i>Jaarlijks nemen leerlingen deel aan de Young Solar Challenge, waarbij ze een zonneboot bouwen en het opnemen tegen andere scholen. Dit project draagt bij aan de technische ontwikkeling van de leerlingen en vraagt aandacht voor de energietransitie.</i>		X						
Maatschappelijke diensttijd ⁴ <i>Het Candea College ondersteunt leerlingen bij het volbrengen van hun Maatschappelijke Diensttijd. In 80 uur voeren leerlingen een project uit waarin ze iets goeds doen voor anderen of de samenleving, hun eigen talenten ontwikkelen en in betekenisvolle ontmoetingen terechtkomen. De school biedt voorlichting en faciliteert deze projecten.</i>	X	X	X	X	X	X	X	X

Can-week:								
APPY Carla							X	
Waar kom ik vandaan							X	
Voedseltekort							X	
Duurzaamheid					X			
Free Future School <i>Hier worden workshops gegeven over diversiteit, migratie, mensenrechten, acceptatie, vrijheid van meningsuiting, veiligheid, seksuele vrijheid en economische vrijheid.</i>					X			